

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНА ОСВІТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

На основі теоретичного аналізу робіт, різних авторів та власних досліджень, у статті досліджується вплив особистісно-орієнтованої освіти на формування професійної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури

Ключові слова: *освіта, особистісно-орієнтована освіта, учитель фізичної культури, навчання, світогляд, творча особистість, культура професійна компетентність, фізична культура.*

На сучасному етапі історичного розвитку людства освіта все більше усвідомлюється як головний імператив розвитку суспільства. Вона є неодмінною інвестицією, що потрібна для добробуту особистості, суспільства, держави. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає від вищої школи формування в першу чергу професійної компетентності фахівців, для цього процес навчання має бути побудований на компетентнісній основі. Освітні компетенції – це одержувані в процесі освіти знання, вміння, з'єднані з соціально важливими і професійно значущими якостями особистості.

Актуальність дослідження. Особистісно-орієнтована освіта передбачає не формування особистості із заданими властивостями, а створення умов для повноцінного прояву і відповідно розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Але, не зважаючи на те, що ідеї особистісно орієнтованої освіти швидко опановують наукову та суспільну думку й уже почали реалізовуватися в освітянській практиці, проблема формування нової парадигми освіти, нового соціального феномену ще не достатньо досліджена.

В сучасній науковій літературі за останні роки до проблеми особистісно-орієнтованої освіти звертались педагоги, філософи, психологи як: Є. Бондаревська С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Каган, А. Максименко, Т. Матіс, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк, А. Хуторський, Г. Цукерман, Е. Шорт І. Якиманська, А. Арнольдов, Л. Буєва, Б. Гершунський, П. Гуревич В. Ананьєв, Л. Віготський, А. Леонтєв, С. Рубінштейн та ін.

Мета дослідження проаналізувати теоретичні аспекти впливу особистісно-орієнтованої освіти на формування професійної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру [5].

Фізична культура як феномен загальної культури унікальна. Саме вона є природним містком, що дозволяє з'єднати соціальне і біологічне у розвитку людини. Більш того вона є найпершим і базовим видом культури, який формується в людині. Фізична культура з властивим, їй дуалізмом може значно впливати на стан організму, психіки, статус людини. Фізична культура – досить складне соціальне утворення. У її структурі можна виділити три самостійні аспекти: діяльнісний, ціннісний і особистісний.

В особистісному плані фізична культура є засобом для всебічного фізичного розвитку людини. З урахуванням даних уявлень фізична культура виступає як складний специфічний процес, як результат людської діяльності, як засіб і спосіб фізичного удосконалення людини для виконання нею своїх соціальних зобов'язань [4, с. 116].

Одним із критеріїв системи підготовки компетентного фахівця є освіченість, що виявляється в особистісних характеристиках майбутніх спеціалістів [8, с. 6].

Компетентнісний підхід в освіті – це спроба привести освіту у відповідність до потреб ринку праці. З введенням компетентнісного підходу в систему вищої освіти пов'язується можливість якісної зміни підготовки майбутніх фахівців в педагогічній діяльності.

Процес формування професійної компетентності, на думку Ничкало Н.Г., триває протягом усього життя людини. На кожному етапі він наповнюється новим змістом, новими організаційно-педагогічними формами, методами, новими потребами і відповідними підходами до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності [9, с.18]

Основними одиницями оцінки якості результатів навчання виступають компетентності та компетенції. У психолого-педагогічній літературі ці поняття розглядаються неоднозначно, що пов'язано зі складною структурою професійної діяльності в різних областях. Спроби дати означення поняття "компетентність" були здійснені в межах особистісно-орієнтованої парадигми освіти Є.В. Бондаревською через перелік складових компетенцій, що зорієнтовані на змістову складову будь-якого виду діяльності У зв'язку з цим Є.В. Бондаревська у своїх роботах підкреслює важливість і необхідність формування таких компетенцій, тобто знань і умінь, які виникають в результаті спеціально інноваційної навчальної діяльності. Компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість майбутнього фахівця, а вміння

вирішувати проблеми, що виникають у пізнанні і поясненні явищ дійсності: освоєнні сучасної техніки і технології; взаєминах людей, оцінці власних вчинків; рефлексії життєвих проблем; самоорганізації себе, виборі стилю і способу життя; вирішенні конфліктів. [1, с. 33]. Такої думки дотримується і Н.Ф.Ефремова. Компетенції, на її думку, – це найбільш узагальнені і глибокі сформовані якості особистості, її здатності використовувати і застосовувати отримані знання та навички. На її думку компетенція – це компетенція когось і проявляється вона як сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяє суб'єкту адаптуватися до мінливих умов, по суті, це його здатність діяти і виживати в даних умовах [6, с. 42]. Компетенція не зводиться ні до знань, ні до інформації, так як не має на увазі наявності у людини виняткової ерудиції або видатних здібностей. Однак вона передбачає певний рівень авторитетності особистості, наявності у неї соціально корисного досвіду, уміння гнучко та інноваційно використовувати навіть мінімальні базові знання.

Компетенції це узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності, це здатності людини реалізовувати на практиці власну компетентність. Таким чином, поняття компетентності і компетенції є спорідненими, але не тотожними. В тлумачному словнику під редакцією Д.І. Ушакова показані відмінності між поняттями компетентність і компетенція: "компетентність – обізнаність, авторитетність; компетенція – коло питань, явищ, в яких дана особа володіє авторитетністю, пізнанням, досвідом, колом повноважень" [12].

Між тим, А. Хуторський чітко розводять поняття: "компетенція" і "компетентність". Перше, на його думку, містить сукупність взаємозалежних якостей особистості, які задаються стосовно певного кола предметів і процесів, а друге співвідноситься з володінням людиною відповідною компетенцією, яка стосується її особистісного ставлення до неї та до предмета діяльності. Освітня компетенція, на думку вченого, це сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до визначеного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісної та соціально-значущої продуктивної діяльності [13]. Британський психолог Дж. Равен, засновник психологічної теорії компетентності в освіті, оперує поняттям "компетентності як сукупності компетенцій", підкреслюючи їх множинність. В структурі компетентності, Дж. Равен, виділяє два компоненти: загальну компетентність (цінності, мотивації, поведінка), і компетентність, для успішної самореалізації в соціумі незалежно від професійної діяльності. Компетентність, на його думку, залежить не стільки від конкретного об'єму знання і навичок, скільки від мотивації, від креативності мислення і творчого підходу до професійної діяльності [8, с. 6].

Можна зробити висновок що компетенція – це мотиваційна й емоційно-вольова сфера особистості. Компетенцію можна розглядати як можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією або, в більш широкому сенсі, як здатність реалізувати свій потенціал для успішної творчої діяльності в професійній та соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності. Отже, для формування компетентності одних знань і понять недостатньо. Щоб формувати компетенції у майбутніх фахівців, і на їх основі професійну компетентність, зміст професійної підготовки повинен моделюватися як особистісно-професійний досвід, до складу якого необхідно включати ціннісно-смисловий (система смислів і відносин до особистісно-орієнтованої освіти), комунікативно-діяльнісний (активне прагнення і здатність до суб'єкт-суб'єктивним відносинам в рамках освітнього простору) і пізнавально-інструментальний компоненти (когнітивні складові професійної підготовки) зміст.

Особистісно-орієнтована освіта – це освіта, яка зорієнтована на кожну особистість, на її потреби та можливості. Особистісно-орієнтований підхід передбачає не формування особистості із заданими властивостями, а створення умов для повноцінного прояву і відповідно розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. [4, с. 19]. Особистісно орієнтована освіта визначена як соціальна інституція "що забезпечує розвиток, перш за все, тих якостей особистості, які допоможуть людині стати господарем своєї життєдіяльності, зайняти в ній активну, авторську "позицію" [7]. Основними філософсько-педагогічними значеннями особистісно-орієнтованої освіти є: людино-творчі функції (гуманітарна, культуротворча, функція соціалізації); особистісно-гуманістичний підхід до педагогічного процесу; особистісно-змістова спрямованість змісту освіти (зміст освіти повинен включати такі компоненти як: аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий); особистісно-орієнтована технологія навчання (ключові слова в характеристиці технології – творчість, дослідницький пошук, педагогічна допомога і підтримка) [4, с. 19-20]. На відміну від індивідуального підходу особистісно-орієнтований підхід вимагає знання структури особистості, її елементів, їх зв'язки, як між собою, так і цілісною особистістю. У зв'язку з цим слід виділити ідею особистісного підходу, суть якого полягає в тому, що до навчальних закладів приходять не просто учні, а учні-особистості зі своїм світом почуттів і переживань.

На сьогоднішній момент доцільно вести мову про множинність концепцій особистісно-орієнтованої освіти. Так, В.В. Серіковим розроблена позиційно-дидактична концепція, в основу якої покладена ідея, згідно з якою сутність особистості проявляється в її здатності займати певну позицію. На думку автора, особистість – це не набір заданих якостей, а здатність людини "бути особистістю", тобто виявляти свої відносини до світу і до самого себе. В. В. Серіков вважає, що реалізація особистісно-орієнтованого навчання передбачає "створення умов для повноцінного прояву і відповідного розвитку особистісних якостей", що дозволило б їм проявляти їх на практиці [11]. В якості найважливіших особистісних функцій він називає: вибірковість (здатність людини до вибору); рефлексію (здатність оцінювати свої дії); буттєвість (пошук сенсу життя і творчості); формуючу і самореалізуючі функції (формування образу "Я" і прагнення до його визнання оточуючими); відповідальність ("Я відповідаю за все"); автономність особистості. Головною умовою прояву особистісних здібностей в освітньому просторі дослідник вважає створення особистісно-орієнтованих ситуацій, в яких відбувається формування суб'єктивного досвіду майбутнього фахівця (пошук

сенсу, побудова образу і моделі свого життя, знаходження різних варіантів у вирішенні складних професійних ситуацій, критична оцінка фактів і т.д.).

Психолого-дидактична концепція особистісно-орієнтованої освіти, ґрунтується на принципі суб'єктності, автором якої є І.С. Якиманская. Концепція базується на ідеї визнанні унікальності сутності кожного учня та індивідуальності його навчальної траєкторії. Роль учителя полягає не в механічній передачі знання, умінь та навичок, а в організації так навчального процесу, в якому учень буде спиратися на особистісний потенціал використовуючи відповідну технологію навчання. Особистісно орієнтоване навчання це навчання – центром якого є особистість, її самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід. Цікавим в контексті нашого дослідження є концепція самоорганізації в педагогічній діяльності, автор – С.В. Кульневич. Її теоретичною передумовою є ідеї синергетики в педагогіці. Питання про впровадження принципів синергетики в педагогічну теорію і практику набуває все більшої актуальності, і це усвідомлюється багатьма дослідниками, які розробляють окремі питання цієї теорії. Свідомість, будучи самоорганізуючою системою, є носієм моральних цінностей, які виступають в якості джерела і механізму саморозвитку. Виникнення у свідомості нових, більш сильних структур при дотриманні певних умов – побудови взаємодії між викладачем і учнем на основі орієнтирів для спільної творчості в навчанні і вихованні, створивши зовнішнє живильне середовище для прояву внутрішніх джерел саморозвитку і самоорганізації [4, с.35-46].

Науковою школою академіка, професора Є.В. Бондаревской була розроблена культурологічна концепція особистісно-орієнтованої освіти, в якій освіта розглядається як частина культури. Освіта, з одного боку, живеється культурою, з іншого – впливає на її збереження і розвиток через людину. Щоб забезпечити сходження майбутнього педагога до загальнолюдських цінностей та ідеалів культури, освіта повинна бути культуросообразною. Це означає, що основним методом його проектування та розвитку повинен стати культурологічний підхід, тобто поворот всіх компонентів освіти до культури і людині, як її творцеві і суб'єкту, здатному до культурного саморозвитку [1, с. 16].

Аналіз представлених концепцій показує, що в педагогічній теорії змінюється загальний погляд на освіту як на культурний процес, суть якого проявляється в гуманістичних та творчих способах взаємодії його учасників; на уявлення про особистість, яка крім соціальних якостей, наділяється суб'єктивністю, в зв'язку з чим, вона (особистість) стає системоутворюючим фактором в педагогічному процесі. Тенденція розвитку сучасної освіти така, що вона стає, за висловом В.В. Серікова, "центральним феноменом культури" і все більш орієнтується на затвердження "сутнісного особистісного початку в людині" [11]. Здійснення особистісно – орієнтованого освітнього процесу передбачає професійно-особистісну підготовку майбутнього учителя фізичної культури не тільки як транслятора знання, але і як особистості, здатної зрозуміти, розкрити, оцінити, спрогнозувати розвиток кожного учня як індивідуальності. Особистісний світ майбутнього учителя фізичної культури повинен стати частиною змісту освіти. Педагогічна освіта, в свою чергу, повинна стати специфічною формою соціальної творчості, спрямованою на розвиток у майбутніх вчителів здатності впливати на духовний світ іншої людини [11, с.50]. Але реалізувати на практиці основні положення особистісно орієнтованої освіти більш успішно зможе лише той майбутній фахівець, який на собі випробував гуманістичну позицію викладача, відчув "допомогу в його особистісному саморозвитку, розкритті його особистісного потенціалу і підтримки його людської гідності" [1, с. 85]. Це особливо актуально як з позиції специфіки віку студента (період особистісного та професійного становлення), так і в контексті його соціалізації в умовах кризи соціальної, культурної, духовної та інших сфер життя. Становлення духовних і інтелектуальних якостей майбутнього учителя фізичної культури є нагальним завданням сучасної професійної педагогічної освіти. Важливим засобом цього становлення є освіченість як єдність, синтез досвіду і розуміння, як спосіб становлення людини в культурі, як "... шлях культурного сходження за загальним" [14] Освіченість – це становлення образу людини, який створює людина сама в дану мить. [10, с. 24]. Освіченість (грамотність, доведення до суспільного і особистісного необхідного максимуму), на думку Б.С. Гершунського – є однією з "сходинок" освітньої "драбини" сходження людини до все більш високих освітніх результатів – до професійної компетентності – до культури. Однак, освіченість не тотожна навченості, яка через оволодіння знаннями, вміннями, навичками забезпечує лише соціальну та професійну адаптацію в суспільстві, і яка традиційно (очима викладачів-практиків) бачиться метою професійної підготовки, підтверджуючи той факт, що усталена система педагогічного освіти вибудовується не в контексті цілісної культури, а в його відповідності канонам науки і відрізняється вузькопредметною професійною спрямованістю.

Саме тому, більшість вчених, які досліджують проблемами вищої школи, визнають необхідність застосування культурологічного підходу при підготовці майбутніх педагогів. При цьому, процес освіти розглядається ними не тільки як шлях оволодіння особистістю певною професією, але і як спосіб залучення її (особистості) до сучасної культури. Дослідники підтримують ідею про те, що вища освіта перестає бути тільки професійним, воно має стати елементом загальної культури.

По відношенню до студента, особистісно орієнтована освіта виконує наступні функції: допомагає знайти цінності і сенс життя; здійснює його розвиток як людини культури і цілісної особистості; підтримує його індивідуальність і творчу самобутність.

Зміст особистісно орієнтованої освіти має включати такі обов'язкові культурологічні компоненти: аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий і особистісний.

Аксіологічний компонент має на меті введення студентів у світ цінностей і надання допомоги у виборі особистісно-значущої системи ціннісних орієнтацій, особистісних смислів.

Когнітивний компонент змісту забезпечує їх науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу, ноосферу як основі духовний розвитку, а також знаннями в області майбутньої спеціальності та кваліфікації.

Діяльнісно-творчий компонент сприяє формуванню та розвитку у студентів різноманітних способів діяльності, творчих здібностей, необхідних для самореалізації особистості в пізнанні, труді, науковій, художній та інших видах діяльності.

Особистісний компонент забезпечує пізнання себе, розвитку рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, морального і життєвого самовизначення, формує особистісну позицію. Особистісний компонент є системообразуючим компонентом у змісті особистісно-орієнтованої освіти, який при цьому істотно відрізняється від традиційного змісту. [4].

Таким чином професійна компетентність є категорією, яка визначається рівнем власної професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної освіти і самовдосконалення, творчим і відповідальним відношенням до справи [2].

Використані джерела

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская – Ростов н/Д.: Изд-во РГПУ, 2000. – 352 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования / Б.С Гершунский. – М.: Флинта, 1998. – 498 с.
3. Гукаленко О.В., Караман А.С. Культуросообразный подход в формировании физической культуры личности // Материалы Республиканской научно-практической конференции, 5-6 апреля, 2001. – Вып. № X. – Тирасполь, РИО ПТУ, 2002. – 160 с.
4. Гульчевская В.Г. Педагогические основы личностно-ориентированного образования. Модульное пособие [для дистанционного образования] / В.Г Гульчевская., Т.П Лакоценина. – Ростов н/Д.: Изд-во Ростовского ИПК И ПРО, 2002. – 47с.
5. Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-ХІІ (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 14, ст. 80.
6. Ефремова Н. Ф. Современные тестовые технологии в образовании / Н. Ф. Ефремова. – Ростов н/Д.: Издательский центр ДГТУ, 2001. – 187 с.
7. Кузнецова А.Г. Актуальность проблемы личностно-ориентированного образования. [Электронный ресурс] [http://1a1p.1c11b.ш/рго\]ек1/1оо/ас1на1.111т1](http://1a1p.1c11b.ш/рго]ек1/1оо/ас1на1.111т1).
8. Равен Джон. Педагогическое тестирование: проблемы обсуждения перспективы / Джон Равен; [Пер. с англ.] Изд. 2-е, испр. – М.: Когито-Центр, 2001. – 142 с.
9. Николо Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К., 2001. – Вып. 1. – С. 18.
10. Сенько Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования: Курс лекций: [Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Ю.В. Сенько. – М.: Издательский центр "Академия", 2000. – 240 с.
11. Сериков В.В. Образование и личность / В.В. Сериков – М.: Перемена, 1999. – 376 с.
12. Толковый словарь русского языка: в 4 т. Т.1 / [Под ред. Д.И.Ушакова]. – М., 1935.
13. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: [Электронный ресурс] Доклад на Отделении философии образования и теоретической педагогики РАО, 23.04.2012 г. festival.1september.ru/articles/648098/
14. Шими́на А.Н. Социокультурные основания образования / А.Н. Шими́на // Материалы Международной научно-практической конференции. – Нижний Новгород, 1997.
15. Якиманская КС. Технология личностно-ориентированного образования / КС Якиманская. – М.: Сентябрь, 2010. – 175 с.

Penkovets D.

STUDENT-ORIENTED EDUCATION AS A CONDITION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION

Based on the theoretical analysis of works of different authors and their research, the article examines the impact of student-centered education in the professional competence of future teachers of physical education.

Key words: *education, learner-oriented education, teacher of physical culture, education, philosophy, creative personality, culture professional competence, physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014 р.